

- G. Barkay, *The Garden Tomb — Was Jesus Buried Here?* BAR 12/2, 1986, 40—57.
 N. Heutger, *Königliche Gräber in Jerusalem*, BiKi 41 (1986) 85—86.
 R. Riesner, *Die Gräber von Herodes dem Grossen*, BiKi 41 (1986) 177—178.
 Y. Yadin, *Jerusalem Revealed. Archaeology in the Holy City 1968—1974*, Jerusalem 1976.

R E C E N Z J E I P R Z E G L Ą D Y

JOSEF SCHARBERT, *Numeri. Die Neue Echter Bibel.*, Würzburg 1992, ss. 144.

Autor tego nowego komentarza do Księgi Liczb (Lb) jest obecnie już emerytowanym profesorem ST w München i dobrze znaną postacią w środowisku biblijnym prawie całego świata. Także z Polakami wiązały go liczne kontakty naukowe i osobiste. Prof. Scharbert napisał do nowej serii biblijnych komentarzy w Niemczech: *Die Neue Echter Bibel* opracowania do ksiąg Rdz i Wj. Ostatni komentarz, jaki ukazał się do Lb w krajach języka niemieckiego, był dziełem Martina Notha. Ukazał się on stosunkowo dawno, bo w r. 1966 w serii: *Das Alte Testament Deutsch*. Stanowi to jak na warunki i prężność tego środowiska bardzo odległą datę, ok. 26 lat.

Nowy komentarz do Lb otwiera wprowadzenie, które zawiera szerokie omówienie introdukcyjnych zagadnień do tej księgi. Są tutaj m.in. omówione takie zagadnienia jak: miejsce tej księgi w Pięcioksięgu, szczegółowy przegląd treści tej księgi, jak również kwestie literackie, powstanie tej księgi od pierwotnej fazy aż do obecnej formy. Autor trzyma się przy omawianiu zagadnień literackich tej księgi zasadniczo klasycznej hipotezy źródeł J E D P, którą tak w odnowionej formie przedstawia: Jahwista z X stulecia i Elohista z VIII stulecia p. Ch. stworzyli podstawy dla Redaktora, którego prof. Scharbert nazywa Jehowistą (=Jehowist), a który w VII stuleciu dokonał redakcyjnej kompilacji tradycji J i E. W niewoli powstały później Kapłańskie Pisma jako samodzielne dzieło (= P), które znów ok. IV stulecia zostało razem opracowane z osobnym źródłem D (=Deuteronomium) i dalszymi kapłańskimi materiałami. Wprawdzie występowanie samodzielnego źródła E i P spotyka się z coraz większą krytyką, co zauważa i zaznacza prof. Scharbert w komentarzu zwł. przy tekstach, których nie da się zaklasyfikować do klasycznego modelu 4 źródeł to wtedy Profesor z München łączy te teksty albo „z niezależnymi źródłowo wpływami”, albo też „z późniejszym opracowaniem.” Ten model J. Scharbert konsekwentnie i jasno rozwija w swoim komentarzu ukazując czytelnikowi skomplikowany i długotrwały proces powstawania księgi Lb.

W dalszych częściach wprowadzenia zajmuje się autor komentarza wpływem Lb na późniejsze księgi biblijne oraz omawia teologię tej księgi

gi. Do szczególnie interesujących teologicznie zalicza on tzw. opowiadania o buntach (=Murrageschichte), w których cały lud, poszczególne grupy albo poszczególne osoby występowały przeciw Bogu, przeciwko Mojżeszowi i Aaronowi jako przywódcom wyznaczonym przez Boga, których wiarygodność powołania zaprzeczali, tęskniąc przy tym „do lepszych pokarmów i dań, jakie mieli w Egipcie.”

Szeroko i głęboko teologicznie omawia autor komentarza prociwstwo wieszczka pogańskiego Balaama, co nie można powiedzieć o tzw. aaronickim błogosławieństwie z Lb 6,22—27. Mało również poświęcono miejsca pozabiblijnemu tekstowi Bileama z Tell Dêr 'Alâ czy też problematyce legitymacji Aaronitów, jak również wynikłemu stąd konfliktowi pomiędzy kapłanami i lewitami w czasie tzw. II świątyni. Te skróty zostały poddyktowane nie tylko względami merytorycznymi ograniczonego miejsca w komentarzu na tego rodzaju monograficzne studia, ale zapewne praktycznymi nie powodowania znużenia u czytelnika.

W sumie komentarz stanowi wielkie i nowe spojrzenie na problematykę księgi Liczb i cenny wkład w dziedzinie badań biblijnych przy końcu XX stulecia.

Wiedeń

KS. JOZEF ŁACH

GEORG BRAULIK, *Deuteronomium II. 16,18—34,12. Die Neue Schter Bibel.* Würzburg 1992, ss. 131

W tej samej serii co poprzednie dzieło pojawił się dwutomowy komentarz do Powtórzonego Prawa czyli ostatniej księgi Pięcioksięgu. (Pwt) Pierwszy tom ukazał się przed sześcioma laty, tj. w r. 1986.

Autor tego komentarza należy obok Norberta Lohfinka do wysokiej rangi specjalistów i nowej generacji egzegetów. Już w I tomie postawił on tezę (zob. ss. 7.12), iż wszelkie przepisy, normy, jak i cała makro- i mikrostruktura tej księgi, a zwłaszcza jej końcowa redakcja zostały podporządkowane przykazaniom Dekalogu. (Wj 20,1—17; Pwt 5,1—21). Ujawnia się to zwł. w Pwt 12—26 (por. G. Braulik, *Die deuteronomischen Gesetze und der Dekalog.* Studien zum Aufbau von Deuteronomium 12—26, SBS 145, Stuttgart 1991). W mikrostrukturze tej księgi ujawnia się ta tendencja np. w stosowaniu tego samego słownictwa. I tak np. w Prawie Azylu (Pwt 19,1—13) używa się terminu technicznego *r-s -h* tak w znaczeniu mordu jak i nieumyślnego zabójstwa (por. Pwt 5,17; Wj 20,13).

Oprócz tezy dotyczącej kompozycji i założeń teologicznych w tej komentowanej księdze autor komentarza postawił drugą tezę dotyczącą znów zastosowania tej księgi. Sądzi on, że teksty w tej księdze służyły do święta intronizacji króla. Święto to miało być połączone ze świętem odnowienia Przymierza. Służyło przypomnieniu ludowi Bożemu prawa Przymierza i wynikających z niego zobowiązań. Było ono obchodzone „po upływie 7 lat, w czasie Święta Namiotów.” (por. Pwt 31,10—13)

Autor komentarza posługuje się tzw. metodą synchroniczną w wyjaśnianiu tekstu, która przy pomocy podobnego słownictwa, synonimów, a nawet wyrażen przeciwstawnych wyjaśnia komentowany tekst i słownictwo księgi. Posługuje się też metodą diachroniczną. Rozwlekłe jednak analizy synchroniczne zaciemniły obraz literacko-teologiczny księgi, który znów został w pełni rozjaśniony przez analizy diachroniczne.

Autor jest przeciwko zbytniemu dzieleniu i „szufladkowaniu” tekstu. Uważa, że tekst Pwt został opracowany z wcześniejszych jak i późniejszych materiałów źródłowych. Nie precyzuje ich jednak dokładnie jak to czyniły poprzednie tzw. klasyczne metody w Pięcioksięgu. Przyznaje jed-